

ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนม ของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย

จารุพรรณ จันทร์ดา¹ จินตนา ต้นเวชศิลป์²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เพื่อนำข้อมูลไปส่งเสริมการป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์มให้มีประสิทธิภาพ โดยได้ทำการศึกษาในกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย จำนวน 73 ราย โดยใช้แบบสอบถามระหว่างเดือนกันยายน 2563 ถึงพฤษภาคม 2564 ผลการศึกษาระดับความรู้พบว่าเกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี ปานกลาง และต่ำ คิดเป็นร้อยละ 82.19 13.70 และ 4.11 ตามลำดับ ประเด็นที่เกษตรกรมีความรู้ถูกต้องมากที่สุดคือการปนเปื้อนของเชื้อโรคไปกับยานพาหนะ ประเด็นที่เกษตรกรมีความรู้ถูกต้องน้อยที่สุดคือจำนวนรอบการฉีดวัคซีนในโคนมต่อการศึกษาทัศนคติของเกษตรกรต่อการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยพบว่าทัศนคติทางบวกและปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 89.04 และ 10.96ตามลำดับ โดยไม่พบเกษตรกรที่มีทัศนคติทางลบ ประเด็นที่เกษตรกรมีคะแนนทัศนคติสูงสุดคือการสูญเสียรายได้จากการเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์ม ประเด็นที่เกษตรกรมีคะแนนทัศนคติต่ำที่สุดคือ การแท้งจากการฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย การศึกษาพฤติกรรมของเกษตรกรพบว่าการปฏิบัติตามการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี ปานกลาง และไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 72.60 21.90 และ 5.48 ตามลำดับ พฤติกรรมที่เกษตรกรมีคะแนนปฏิบัติมากที่สุด คือการฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมทุก 4 เดือน พฤติกรรมที่เกษตรกรมีคะแนนการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การพ่นยาฆ่าเชื้อยานพาหนะก่อนเข้า-ออกฟาร์ม ผลการทดสอบความสัมพันธ์พบว่าความรู้กับทัศนคติ และความรู้กับพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.302 และ 0.252 ตามลำดับ ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี มีทัศนคติทางบวกและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยระดับดี หากเกษตรกรมีความรู้ที่ถูกต้องจะส่งผลให้มีทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคเป็นไปอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : ความรู้ ทักษะ พฤติกรรม โรคปากและเท้าเปื่อย โคนม

เลขทะเบียนวิชาการ : 64(2)-0116(6)-079

¹สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดสุโขทัย ตำบลบ้านสวน อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย 64220

²สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดระนอง ตำบลเขานิเวศน์ อำเภอเมืองระนอง จังหวัดระนอง 85000

Survey on Knowledge, Attitude and Practice on Foot and Mouth Disease Control of Dairy Farmers in the Sukhothai Province

Jarupan Chanda¹ Jintana Tanveschasilp²

Abstract

The Objectives of this study are survey knowledge, attitude, and practice (KAP) on Foot and mouth disease (FMD) control and prevention of dairy farmers to use the information to promote and prevent FMD in the farm effectively. Target population were dairy farmers in the Sukhothai province. 73 questionnaires were collected from dairy farmers between September 2020 and May 2021. From knowledge survey that farmers had knowledge about FMD at good, fair, and poor level which are 82.19%, 13.70% and 4.11% respectively. The farmer knew most accurate about vehicles contaminating with FMD virus but the farmer lack of knowledge about the number of vaccination cycles in dairy cattle per year. The attitude of dairy farmer consist of positive and moderate attitudes were 89.04% and 10.96% respectively. No farmers with negative attitudes were found. The farmer had the highest attitude scores was the loss of income from FMD on their farms and the lowest attitude scores was abortion of dairy due to FMD vaccination. The practice of farmers for prevent and control FMD at good, moderate and bad level were 72.60%, 21.90% and 5.48% respectively. The practice that had the most score was vaccination of FMD in dairy cows every 4 months and the lowest practice score was spraying disinfectant vehicles before entering and leaving farm. The statistically significant association between knowledge-attitudes and knowledge-practice of prevention and control FMD correlation coefficient were 0.302 and 0.252 respectively exhibited a positive relationship but low correlation. This study show about the dairy farmers in the Sukhothai province they had good level acknowledge about FMD and have a positive attitude and good level of prevention and control of FMD. If farmers have the correct knowledge, this will result in correct and effective attitudes and practice in disease prevention and control.

Keywords: knowledge, attitude, practice, foot and mouth disease, dairy cattle

Research Paper No: 64(2)-0116(6)-079

¹Sukhothai provincial Livestock office, Muang, Sukhothai province

²Ranong provincial Livestock office, Muang, Ranong province

บทนำ

โรคปากและเท้าเปื่อย (Foot and Mouth Disease: FMD) เป็นโรคติดเชื้อไวรัสชนิดหนึ่งที่สามารถแพร่กระจายได้ง่ายในปศุสัตว์กบคู่ เช่น โค กระบือ แพะ แกะ สุกร ปัจจุบันพบเชื้อไวรัสทั้งหมด 7 ซีโรไทป์ ได้แก่ O, A, C, Asia1, SAT 1, SAT 2 และ SAT 3 โดยไวรัสแต่ละซีโรไทป์ไม่สามารถสร้างภูมิคุ้มกันข้ามซีโรไทป์อื่นได้ไม่ว่าจะเกิดจากการติดเชื้อหรือการท้าวคชิน (Alexandersen *et al.*, 2003) การระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อยก่อให้เกิดความรุนแรงและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจในระดับประเทศเนื่องจากประเทศที่มีการระบาดของโรคจะไม่สามารถส่งออกสินค้าปศุสัตว์ทั้งที่มีชีวิตและผลิตภัณฑ์ไปยังประเทศที่ได้รับการรับรองการปลอดโรคโดยองค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศได้ เช่น ญี่ปุ่น สิงคโปร์ ออสเตรเลีย ประเทศในแถบยุโรปและอเมริกาเหนือ เป็นต้น (OIE, 2021) ประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อยจึงเป็นหนึ่งในประเทศที่ได้รับผลกระทบต่อการส่งออกสินค้าปศุสัตว์ ซึ่งถือเป็นการสูญเสียการเพิ่มรายได้ให้กับประเทศเป็นอย่างมาก

นอกจากผลกระทบทางเศรษฐกิจแล้วโรคปากและเท้าเปื่อยยังส่งผลกระทบในระดับฟาร์มโดยพบว่าโคนมที่ป่วยจะมีปริมาณและคุณภาพน้ำนมลดลง บางตัวไม่สามารถให้ผลผลิตต่อได้จำเป็นต้องคั้ทิ้งเกษตรกรเจ้าของโคต้องเสียเงินในการรักษา ควบคุม และป้องกันโรคทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น (กมลทิพย์, 2556) รายได้ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมเกิดจากการขายน้ำนมดิบให้กับสหกรณ์หรือศูนย์รวบรวมราคาน้ำนมดิบที่เกษตรกรขายได้เฉลี่ยกิโลกรัมละ 18.25 บาท (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) และด้วยมาตรการควบคุมโรคตามพระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ.2558 ส่งผลให้ฟาร์มที่เกิดโรคไม่สามารถขายน้ำนมดิบได้ในช่วงที่เกิดการระบาด จากข้อมูลการเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมจังหวัดสุโขทัย พบว่าในปี พ.ศ.2559 มีเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมสูญเสียรายได้จากการงดส่งน้ำนมดิบถึง 200,000 บาท/ฟาร์ม และในปี พ.ศ. 2563 มีการศึกษาความสูญเสียทางเศรษฐกิจจากการเกิดการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์มโคนมสหกรณ์โคนมแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าฟาร์มที่เกิดโรคเกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจจากการงดส่งน้ำนมดิบสูงสุดถึง 267,000 บาท/ฟาร์ม (เอกชัย และคณะ, 2563) ซึ่งทำให้ฟาร์มประสบภาวะขาดทุนในการเลี้ยงและสูญเสียรายได้สู่ครอบครัว

ในพื้นที่ปศุสัตว์เขต 6 มีการเลี้ยงโคนมทั้งหมด 8 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดตาก (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์, 2564) โดยจังหวัดสุโขทัยเป็นจังหวัดที่มีการเลี้ยงโคนมมากที่สุด จากการสำรวจข้อมูลของหน่วยพัฒนาสุขภาพและผลผลิตสัตว์สุโขทัยในเดือนมีนาคม 2563 พบว่าจังหวัดสุโขทัยมีฟาร์มโคนมทั้งหมด 73 ฟาร์ม จำนวนโคนมทั้งหมด 2,299 ตัว ในระหว่างปี พ.ศ. 2558 - พ.ศ.2563 พบการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมพื้นที่จังหวัดสุโขทัยทั้งหมด 9 ครั้ง สาเหตุจากการสอบสวนโรคส่วนใหญ่เกิดจากการเคลื่อนย้ายสัตว์และการมียานพาหนะจากภายนอกเข้าฟาร์ม (สำนักควบคุม ป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์, 2563) จึงทำให้เกิดการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์มโคนมขึ้น

มาตรการของกรมปศุสัตว์ในการป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์มโคนมจะส่งเสริมการสร้างภูมิคุ้มกันโรคโดยฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยทุก 4 เดือน (สำนักควบคุม ป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์, 2563) แต่การฉีดวัคซีนเพียงมาตรการเดียวไม่สามารถป้องกันโรคอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดได้ จำเป็นต้องอาศัยมาตรการอื่น ๆ ในการป้องกันและควบคุมโรคโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ระบบความปลอดภัยทางชีวภาพภายในฟาร์ม การทำลายเชื้อโรคและทำความสะอาดฟาร์มเลี้ยงสัตว์ อุปกรณ์และยานพาหนะที่ใช้ภายในฟาร์ม โดยบุคคลที่มีความสำคัญต่อการควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยให้ประสบความสำเร็จนั้นคือเกษตรกร ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงหากเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยภายในฟาร์ม การประเมินระดับความรู้ของเกษตรกรจึงมีความสำคัญ เพราะการที่เกษตรกรมีความรู้ถูกต้องจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งนั้น และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้น (ปนัดดา, 2559) โดยการศึกษาของศิษฐ์และโรจน์ชนะ(2557) ได้ศึกษาความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคในระดับดี แต่ยังมีองค์ความรู้บางประเด็นที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ มีทัศนคติและพฤติกรรมการปฏิบัติเพื่อป้องกันและควบคุมโรคอยู่ในระดับปานกลาง นำไปสู่การวางแผนส่งเสริมให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่เกษตรกร

ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย เพื่อนำความรู้มาเป็นแนวทางส่งเสริมให้เกษตรกรมีการป้องกันโรคที่ถูกต้อง หากเกษตรกรมีทัศนคติที่ดีมีความรู้ความเข้าใจและมีพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคเป็นไปอย่างถูกต้อง จะส่งผลให้การควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยมีประสิทธิภาพ ลดโอกาสเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยภายในฟาร์ม ลดความสูญเสียและผลกระทบต่อทั้งระดับฟาร์มและธุรกิจปศุสัตว์ระดับประเทศได้

อุปกรณ์และวิธีการ

1.รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทั้งหมดทุกรายในจังหวัดสุโขทัย จำนวน 73 ราย โดยใช้ข้อมูลรายชื่อฟาร์มจากการสำรวจเก็บข้อมูลของหน่วยพัฒนาสุขภาพและผลผลิตสัตว์สุโขทัย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาและศึกษาความสัมพันธ์โดยวิธีการทางสถิติ จากการสอบถามเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย ระหว่างเดือนกันยายน 2563 ถึงพฤษภาคม 2564 โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. สร้างแบบสอบถามและตรวจสอบความเที่ยงตรงทางเนื้อหา (Content Validity) โดยนำแบบสอบถามเสนอต่อผู้มีประสบการณ์ด้านการทำแบบสอบถาม ตรวจสอบความชัดเจนในคำถามและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

2. นำแบบสอบถามที่ได้ไปทำการทดสอบแบบสอบถามกับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดพิษณุโลก จังหวัดพิจิตร และจังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 20 ฟาร์ม แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยแบบสอบถามความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยใช้วิธีของ Kuder-Richardson ตามสูตร KR 20 ได้ค่าความเชื่อมั่น = 0.70 แบบสอบถามทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ใช้วิธีของ Cronbach ตามสูตร Alpha Coefficient ได้ค่าความเชื่อมั่น = 0.814 และ 0.780 ตามลำดับ (อารยาและพงศ์ธรา, 2561)

3. เก็บข้อมูลเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย โดยใช้แบบสอบถามด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัว (Face to face interview)

4. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผล

2.เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษานี้ เป็นแบบสอบถามความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย โดยแบบสอบถามจะแบ่งเป็น 5 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อย

ส่วนที่ 3 ทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย

ส่วนที่ 4 พฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย

3.การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

1. นำข้อมูลพื้นฐานจากแบบสอบถามมาแจกแจงหาความถี่และหาร้อยละ

2. ข้อมูลความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรนำมาวิเคราะห์หาร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. แบบสอบถามความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อย การให้คะแนนแต่ละข้อ คือ ตอบถูกให้ 1 คะแนน ตอบผิดและไม่แน่ใจให้ 0 คะแนน และจัดกลุ่มความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยเป็น 3 กลุ่มตามหลักเกณฑ์การแบ่งคะแนนของเบสท์ (Best, 1977) ดังนี้

ความรู้ระดับดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.68-1.00

ความรู้ระดับปานกลาง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.34-0.67

ความรู้ระดับต่ำ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 0.00-0.33

4. แบบสอบถามทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ใช้การวัดแบบลิเคิร์ต (Likert's method) ซึ่งกำหนดคำตอบในแต่ละข้อเป็น 5 ทางเลือก โดยมีข้อความเชิงบวกและข้อความเชิงลบตามที่แสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: การให้คะแนนความคิดเห็นและทัศนคติระดับต่าง ๆ

ระดับความเห็น	คะแนน	
	ทัศนคติเชิงบวก	ทัศนคติเชิงลบ
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	5	1
เห็นด้วย	4	2
ไม่แน่ใจ	3	3
ไม่เห็นด้วย	2	4
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1	5

และกำหนดแบ่งระดับทัศนคติเป็น 3 กลุ่ม โดยมีความกว้างของชั้นตามหลักเกณฑ์การแบ่งคะแนนของเบสท์ (Best ,1977) ดังนี้

$$\begin{aligned}
 \text{ความกว้างของชั้น} &= (\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด})/\text{จำนวนชั้น} \\
 &= (5-1)/3 \\
 &= 1.33
 \end{aligned}$$

ดังนั้น ค่าคะแนนเฉลี่ยทัศนคติ สามารถแบ่งได้ ดังนี้

ทัศนคติบวก มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.68-5.00

ทัศนคติระดับเป็นกลาง มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.34-3.67

ทัศนคติลบ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.00-2.33

5. แบบสอบถามพฤติกรรมการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย โดยกำหนดคำตอบเป็น 3 ระดับ คือ ทำทุกครั้งให้ 3 คะแนน ทำบางครั้งให้ 2 คะแนน และไม่ทำให้ 1 คะแนน และกำหนดแบ่งระดับพฤติกรรมเป็น 3 กลุ่ม โดยมีความกว้างของชั้นตามหลักเกณฑ์การแบ่งคะแนนของเบสท์ (Best ,1977) ดังนี้

$$\begin{aligned}
 \text{ความกว้างของชั้น} &= (\text{คะแนนสูงสุด}-\text{คะแนนต่ำสุด})/\text{จำนวนชั้น} \\
 &= (3-1)/3 \\
 &= 0.66
 \end{aligned}$$

ดังนั้น ค่าคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรม สามารถแบ่งได้ ดังนี้

พฤติกรรมการปฏิบัติอยู่ในระดับดี มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 2.34-3.00

พฤติกรรมการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.67-2.33

พฤติกรรมการปฏิบัติอยู่ในระดับต่ำ มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 1.00-1.66

6. หาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมโดยใช้การทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ด้วยวิธีการทางสถิติ โดยหากข้อมูลมีการกระจายแบบปกติ จะใช้สถิติ Pearson correlation และหากข้อมูลไม่ได้มีการกระจายแบบปกติ จะใช้สถิติ Spearman correlation ในการหาความสัมพันธ์

ผลการศึกษา

1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

การศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมของเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย โดยเก็บข้อมูลจากเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทั้งหมด 73 ราย พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่เป็นเพศชายคิดเป็นร้อยละ 69.86 และเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 30.14 อายุของเกษตรกรมีค่าเฉลี่ย 46.44 ปี (SD=11.80) อายุน้อยสุด 21 ปี และอายุมากที่สุด 71 ปี ระดับการศึกษาของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่อยู่ระดับประถมศึกษา ร้อยละ 38.4 ระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 37.0 ระดับอนุปริญญาตรี ร้อยละ 19.2 และระดับปริญญาตรี ร้อยละ 5.5

ระยะเวลาการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรมีค่าเฉลี่ย 12.86 ปี (SD=9.55) ความถี่มากที่สุดนาน 3 ปี เลี้ยงนานสุด 37 ปี และเลี้ยงสั้นที่สุด 2 ปี

ในส่วนวัตถุประสงค์การเลี้ยงโคนมพบว่าทั้งหมดเลี้ยงเพื่อขายน้ำนมดิบเป็นอาชีพหลัก โดยส่งนมให้กับศูนย์ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมขององค์การส่งเสริมกิจการโคนมภาคเหนือตอนล่าง (อ.ส.ค.) ซึ่งมีศูนย์รับน้ำนมดิบทั้งหมด 4 ศูนย์ ตั้งอยู่ในอำเภอศรีนคร อำเภอกงไกรลาศ อำเภอสว่างวีรกรรม และอำเภอทุ่งเสลี่ยม ในจังหวัดสุโขทัย ตามที่แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 : สถานที่ส่งนมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดสุโขทัย

ศูนย์ส่งเสริมการเลี้ยงโคนม	จำนวนเกษตรกร จำแนกเป็นแต่ละอำเภอ ราย(ร้อยละ)							รวม
	ศรีนคร	สวรรคโลก	กงไกรลาศ	เมือง	ศรีมาม	ศรีสัชนาลัย	ทุ่งเสลี่ยม	
ศรีนคร	18(24.7)	11(15.1)	-	-	-	-	-	29 (39.8)
กงไกรลาศ	-	-	18(24.7)	2(2.7)	-	-	-	20 (27.4)
ศรีมาม	-	-	-	1(1.4)	9(12.3)	-	-	10 (13.7)
ทุ่งเสลี่ยม	-	-	-	-	-	6(8.2)	8(10.9)	14 (19.1)
รวม	18(24.7)	11(15.1)	18(24.7)	3(4.1)	9(12.3)	6(8.2)	8(10.9)	73 (100)

ฟาร์มโคนมส่วนใหญ่ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์ สำหรับฟาร์มโคนม (Good Agricultural Practices: GAP) คิดเป็นร้อยละ 98.63 ข้อมูลการเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2558 - พ.ศ.2563 พบเกษตรกรจำนวน 9 ราย เคยพบการป่วยด้วยโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนม คิดเป็นร้อยละ 15.07

จำนวนโคนมทั้งหมดในฟาร์ม พบค่าเฉลี่ย 34.06 (SD=20.46) เลี้ยงโคนมน้อยสุด 6 ตัว เลี้ยงโคนมมากที่สุด 132 ตัว ตามที่แสดงในตารางที่ 3 และพบเกษตรกรเลี้ยงโคนมเพศผู้ในฟาร์มคิดเป็นร้อยละ 27.40 และเลี้ยงโคเนื้อในบริเวณฟาร์ม คิดเป็นร้อยละ 1.37

ตารางที่ 3 : จำนวนโคนมในฟาร์มของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัย

	โครีด (ตัว)	โคทราย (ตัว)	โคสาว (ตัว)	โครุ่น-โคเล็ก (ตัว)	โคทั้งหมด (ตัว)
ค่าเฉลี่ย(SD)	14.48(8.54)	2.3(2.17)	8.62(6.84)	6.56(4.84)	34.06(20.46)
เลี้ยงน้อยสุด	3	0	0	0	6
เลี้ยงมากที่สุด	53	10	40	26	132
ความถี่	12,10	1	5,7	10	26,29

2. ความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อย

จากการศึกษาความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม พบว่าระดับความรู้ของเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 82.19 ความรู้ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 13.70 และความรู้ระดับต่ำ คิดเป็นร้อยละ 4.11 ตามที่แสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 : ระดับความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 73 ราย

ระดับความรู้	จำนวนเกษตรกร	ร้อยละ
ดี (คะแนนเฉลี่ย 0.68-1.00)	60	82.19
ปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 0.34-0.67)	10	13.70
ต่ำ (คะแนนเฉลี่ย 0.00-0.33)	3	4.11
รวม	73	100

การวัดความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยจำแนกตามประเด็นต่าง ๆ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ถูกต้องในประเด็น “เชื้อโรคปากและเท้าเปื่อยสามารถปนเปื้อนไปกับยานพาหนะได้ เช่น รถส่งน้ำนม รถอาหารสัตว์” และ “โคที่ป่วยจะพบตุ่มใสที่ปาก เต้านมและกีบ เมื่อตุ่มใสแตกจะเจ็บปากและขากระเผลก” คิดเป็นร้อยละ 100 และ 95.89 ตามลำดับ แต่ยังขาดองค์ความรู้บางประเด็น คือ “การฉีดวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมฉีดทุก 4 เดือน” มีผู้ตอบได้ถูกต้องเพียงร้อยละ 43.84 ตามที่แสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 : ความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 73 ราย

คำถาม	จำนวนของ เกษตรกรที่ตอบถูก (ร้อยละ)	จำนวนของ เกษตรกรที่ตอบผิด (ร้อยละ)
1. โรคปากและเท้าเปื่อยมีสาเหตุจากเชื้อไวรัส	48 (65.75)	25 (34.25)
2. โรคปากและเท้าเปื่อยเกิดได้ทั้งโค กระบือ แพะ แกะ สุกร	66 (90.41)	7 (9.59)
3. เชื้อไวรัสโรคปากและเท้าเปื่อยสามารถติดต่อได้ทางลมหายใจ กินหญ้า อาหารหรือน้ำที่มีเชื้อ	58 (79.45)	15 (20.55)
4. น้านมจากโคที่ป่วยด้วยโรคปากและเท้าเปื่อย เมื่อนำไปให้ลูกโคกิน สามารถทำให้ลูกโคป่วยได้	41 (56.16)	32 (43.84)
5. โคที่ป่วยจะพบตุ่มใสที่ปาก เต้านมและกีบ เมื่อตุ่มใสแตกจะเจ็บปากและ ขากระเผลก	70 (95.89)	3 (4.11)
6. โคที่ป่วยด้วยโรคปากและเท้าเปื่อย โคทองอาจทำให้เกิดการแท้ง มีปัญหา ผสมไม่ติด และเต้านมอักเสบตามมา	60 (82.19)	13 (17.81)
7. เชื้อโรคปากและเท้าเปื่อยสามารถปนเปื้อนไปกับยานพาหนะได้ เช่น รถ ส่งน้านม รถอาหารสัตว์	73 (100)	0 (0)
8. นก หนูและสุนัขเป็นพาหะของโรคปากและเท้าเปื่อยได้	48 (65.75)	25 (34.25)
9. การฉีดวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมฉีดทุก 4 เดือน	32 (43.84)	41 (56.16)

3.ทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย

จากการศึกษาทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีทัศนคติทางบวก คิดเป็นร้อยละ 89.04 ทัศนคติปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 10.96 โดยไม่พบเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่มีทัศนคติทางลบเกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ตามที่แสดงในตารางที่ 6

ตารางที่ 6 : ระดับทัศนคติการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 73 ราย

ระดับทัศนคติ	จำนวนเกษตรกร	ร้อยละ
บวก (คะแนนเฉลี่ย 3.68-5.00)	65	89.04
ปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.67)	8	10.96
ลบ (คะแนนเฉลี่ย 1.00-2.33)	0	0
รวม	73	100

เมื่อพิจารณาทัศนคติเป็นรายชื่อของแบบสอบถาม พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม มีทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยเป็นทัศนคติทางบวก จำนวน 6 ข้อ มีทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ระดับปานกลาง จำนวน 4 ข้อ ประเด็นที่มีทัศนคติทางบวกมากที่สุดคือ ประเด็น “โรคปากและเท้าเปื่อยทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ในฟาร์มโคนม” พบมีค่าเฉลี่ย 4.97 (SD=0.16) และประเด็นที่มีทัศนคติค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ประเด็น “การฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยทำให้โคต้องเกิดการแท้งได้” พบมีค่าเฉลี่ย 3.03 (SD=1.04) ตามที่แสดงในตารางที่ 7

ตาราง 7 : ทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 73 ราย

คำถาม	จำนวนเกษตรกรที่มีทัศนคติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ราย(ร้อยละ)					ค่าเฉลี่ย(SD)	ระดับทัศนคติ
	ไม่เห็นด้วย อย่างยิ่ง	ไม่เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	เห็นด้วย	เห็นด้วยอย่างยิ่ง		
1.โรคปากและเท้าเปื่อยทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ในฟาร์มโคนม	0 (0)	0 (0)	0 (0)	2 (2.74)	71 (97.26)	4.97 (0.16)	บวก
2.การเปลี่ยนรองเท้าและจุ่มยาฆ่าเชื้อก่อนเข้าฟาร์มทุกครั้ง ช่วยลดปริมาณเชื้อเข้าสู่ฟาร์ม	0 (0)	1 (1.37)	1 (1.37)	20 (27.40)	51 (69.86)	4.66 (0.58)	บวก
3.การพ่นยาฆ่าเชื้อยานพาหนะเข้า-ออกฟาร์มทุกครั้งเป็นสิ่งยุ่งยาก	8 (10.96)	36 (49.32)	11 (15.07)	15 (20.55)	3 (4.11)	3.42 (1.07)	ปานกลาง
4.เมื่อมีโคป่วยภายในฟาร์มควรแยกโคป่วยออกจากฝูง	0(0)	0 (0)	0 (0)	28 (38.36)	45 (61.64)	4.62 (0.49)	บวก
5.โคนมที่ไม่แสดงอาการป่วยในฝูงที่เกิดโรคปากและเท้าเปื่อยควรส่งน้ำนมได้	15 (20.55)	32 (43.84)	4 (5.48)	19 (26.03)	3 (4.11)	3.51 (1.21)	ปานกลาง
6.หากพบโคนมในฟาร์มป่วยเป็นโรคปากและเท้าเปื่อยควรแจ้งเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ทันที	0(0)	0 (0)	0 (0)	20 (27.40)	53 (72.60)	4.73 (0.45)	บวก
7.การกักโคป่วยโรคปากและเท้าเปื่อยและโคร่วมฝูงเป็นสิ่งที่ควรทำ	1 (1.37)	0 (0)	0 (0)	25 (34.25)	47 (64.38)	4.60 (0.64)	บวก
8.การฉีดวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อยเพียงอย่างเดียวสามารถป้องกันการติดต่อของโรคได้ 100%	10 (13.70)	40 (54.79)	11 (15.07)	12 (16.44)	0(0)	3.63 (0.90)	ปานกลาง
9.การฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยทำให้โคต้องเกิดการแท้งได้	5 (6.85)	21 (28.77)	22 (30.14)	21 (28.77)	4 (5.48)	3.03 (1.04)	ปานกลาง
10.การเคลื่อนย้ายสัตว์ข้ามจังหวัดไม่จำเป็นต้องขออนุญาตเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ก็ได้	23 (31.51)	43 (58.90)	5 (6.85)	2 (2.74)	0 (0)	4.19 (0.67)	บวก

4.พฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย

จากการศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีพฤติกรรมในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 72.60 พฤติกรรมในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 21.92 และพฤติกรรมในระดับไม่ดีคิดเป็นร้อยละ 5.48 ตามที่แสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 : ระดับพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม
จำนวน 73 ราย

ระดับพฤติกรรม	จำนวนเกษตรกร	ร้อยละ
ดี (คะแนนเฉลี่ย 2.34-3.00)	53	72.60
ปานกลาง (คะแนนเฉลี่ย 1.67-2.33)	16	21.92
ไม่ดี (คะแนนเฉลี่ย 1.00-1.66)	4	5.48
รวม	73	100

จากการสอบถามพฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อของแบบสอบถาม พบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีการพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยระดับดี จำนวน 7 ข้อ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยระดับปานกลาง จำนวน 3 ข้อ โดยมีพฤติกรรมที่เกษตรกรมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ “การฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมทุก 4 เดือน” พบมีค่าเฉลี่ย 3.00 (SD=0) ในส่วนพฤติกรรมที่เกษตรกรมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ “ท่านมีการพ่นยาฆ่าเชื้อยานพาหนะ เช่น รถส่งน้ำนม รถขนอาหาร ก่อนเข้า-ออกฟาร์ม” พบมีค่าเฉลี่ย 1.90 (SD=0.60) ตามที่แสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 : พฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม
จำนวน 73 ราย

คำถาม	จำนวนเกษตรกรที่มีพฤติกรรมปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ราย(ร้อยละ)			ค่าเฉลี่ย (SD)	ระดับ
	ทำทุกครั้ง	ทำบางครั้ง	ไม่ทำ		
1.ท่านไม่ให้คนภายนอกเข้า-ออกฟาร์มโดยไม่ได้รับอนุญาต	34 (46.58)	34 (46.58)	5 (6.85)	2.40 (0.62)	ดี
2.ท่านเปลี่ยนรองเท้าบูทและจุ่มน้ำยาฆ่าเชื้อก่อนเข้าฟาร์ม	16 (21.92)	41 (56.16)	16 (21.92)	2.00 (0.67)	ปานกลาง
3.ท่านมีการพ่นยาฆ่าเชื้อยานพาหนะ เช่น รถส่งน้ำนม รถขนอาหาร ก่อนเข้า-ออกฟาร์ม	10 (13.70)	46 (63.01)	17 (23.29)	1.90 (0.60)	ปานกลาง

ตารางที่ 9: พฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม
จำนวน 73 ราย

คำถาม	จำนวนเกษตรกรที่มีพฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกัน และควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ราย(ร้อยละ)			ค่าเฉลี่ย (SD)	ระดับ
	ทำทุกครั้ง	ทำบางครั้ง	ไม่ทำ		
4.ท่านทำความสะอาดและ ทำลายเชื้อโรคที่คอกพักสัตว์ โรง รีดนม อย่างน้อยอาทิตย์ละ 1 ครั้ง	21 (28.77)	44 (60.27)	8 (10.96)	2.18 (0.61)	ปานกลาง
5.ท่านไม่ให้อร่อยรับซื้อโคเข้าฟาร์ม โดยเฉพาะบริเวณคอกพักสัตว์	55 (75.34)	13 (17.81)	5 (6.85)	2.68 (0.60)	ดี
6.ท่านตรวจสอบแหล่งที่มาโค และไม่นำเข้าโคเลี้ยงใหม่จาก พื้นที่ที่มีโรคระบาด	67 (91.78)	4 (5.48)	2 (2.74)	2.89 (2.39)	ดี
7.เมื่อมีสัตว์ป่วยภายในฟาร์ม ท่านแจ้งเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์	54 (73.97)	19 (26.03)	0 (0)	2.74 (0.44)	ดี
8.เมื่อมีโคป่วยภายในฟาร์ม ท่าน แยกสัตว์ป่วยเพื่อป้องกันการติด โรคสู่โคตัวอื่น	47 (64.38)	19 (26.03)	7 (9.59)	2.55 (0.67)	ดี
9.ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและ เท้าเปื่อยในโคนมทุก 4 เดือน	73 (100)	0 (0)	0 (0)	3.00 (0)	ดี
10.ฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและ เท้าเปื่อยครอบคลุมทั้งฝูง รวมทั้ง โคท้อง	68 (93.15)	5 (6.85)	0 (0)	2.93 (0.25)	ดี

5. ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมโดยใช้การทดสอบสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ด้วยวิธีการทางสถิติ

การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย โดยใช้ค่าสหสัมพันธ์ Spearman's correlation coefficient ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 95 พบว่าความรู้กับทักษะ และความรู้กับพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ และทักษะกับการปฏิบัติต่อการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยไม่มีความสัมพันธ์กันตามที่แสดงในตารางที่ 10

ตารางที่ 10 : ค่าสหสัมพันธ์ Spearman's correlation coefficient ระหว่าง ความรู้ ทักษะ และ พฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม จำนวน 73 ราย

	ความรู้	ทักษะ	พฤติกรรม
ความรู้	1.000	-	-
ทักษะ	0.317*	1.000	-
พฤติกรรม	0.249*	-0.107	1.000

หมายเหตุ * ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่มากกว่าหรือเท่ากับร้อยละ 95

สรุปและวิจารณ์

เนื่องจากจำนวนผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยทั้งหมดมีจำนวน 73 ราย (อ้างอิงข้อมูลจาก หน่วยพัฒนาสุขภาพและผลผลิตสัตว์สุโขทัย) มีจำนวนไม่มาก และให้ความร่วมมือในการศึกษาเป็นอย่างดี การศึกษานี้จึงสามารถเก็บข้อมูลเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยได้ทั้งหมด ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี ทักษะในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยมีทักษะดีทางบวก และมีพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี

ระดับความรู้ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 82.19 โดยประเด็นความรู้ที่เกษตรกรมีความรู้ถูกต้องมากที่สุด คือ การปนเปื้อนเชื้อโรคปากและเท้าเปื่อยไปกับยานพาหนะ และอาการของโรคปากและเท้าเปื่อย โดยเกษตรกรมีความรู้ถูกต้องร้อยละ 100 และ 95.89 ตามลำดับ สอดคล้องกับการศึกษาของอัครพลและภักธนซ์ (2563) ได้ศึกษาความรู้ ทักษะและพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ทราบว่ายานพาหนะที่ปนเปื้อนเชื้อโรคปากและเท้าเปื่อยเป็นแหล่งแพร่กระจายเชื้อโรคได้ อีกทั้งการศึกษาของศิษฐ์และโรจน์ชนะ(2557) ได้ทำการศึกษาคำรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกของประเทศไทย พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ถูกต้องในประเด็นที่เกี่ยวกับอาการของโรคปากและเท้าเปื่อย จากข้อมูลความรู้ที่สามารถนำข้อมูลไปช่วยในการเฝ้าระวังทางอาการของโรคปากและเท้าเปื่อย เช่น การสร้างเครือข่ายของเกษตรกรในพื้นที่ ประเด็นที่เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจคือจำนวนรอบการฉีดวัคซีนปากและเท้าเปื่อยในโคนมต่อปี พบว่าเกษตรกรมีความรู้ถูกต้องเพียงร้อยละ 43.84 ซึ่งตามแผนการปฏิบัติงานด้านสุขภาพสัตว์ของกรมปศุสัตว์การฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมจะดำเนินการทุก 4 เดือน (สำนักควบคุม ป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์, 2563)

การศึกษาทักษะในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยพบว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่มีทักษะดีทางบวก คิดเป็นร้อยละ 89.04 โดยไม่พบเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีทักษะดีในทางลบต่อการควบคุมป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนม แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยเห็นด้วยกับ

การดำเนินการป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของของศิษฐ์และโรจน์ชนะ(2557) ได้ทำการศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกของประเทศไทยซึ่งไม่พบเกษตรกรมีทัศนคติในทางลบเช่นกัน ประเด็นที่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมีคะแนนทัศนคติมากที่สุด คือ การเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมทำให้เกิดการสูญเสียรายได้ในฟาร์ม เนื่องด้วยมาตรการควบคุมโรคตามพระราชบัญญัติโรคระบาดสัตว์ พ.ศ.2558 ส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถขายน้ำนมได้เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของโรค อีกทั้งเกษตรกรตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมาหากมีโคป่วยภายในฟาร์มทำให้เกษตรกรต้องเพิ่มค่าใช้จ่ายในการรักษาโคป่วย ประเด็นที่เกษตรกรมีคะแนนทัศนคติน้อยที่สุด คือ การฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยทำให้โคต้องเกิดการแท้งได้ เป็นประเด็นที่ควรให้มีการให้ความรู้และเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อย เพราะการฉีดวัคซีนในสัตว์ท้องไม่ทำให้สัตว์เกิดการแท้ง แต่การแท้งอาจเกิดจากการควบคุมสัตว์ที่ผิดวิธีทำให้เกิดการกระทบกระเทือนระหว่างการฉีดวัคซีนได้ (สำนักเทคโนโลยีชีวภัณฑ์สัตว์ กรมปศุสัตว์, 2564) และการที่สัตว์ไม่ได้รับการฉีดวัคซีนครอบคลุมทั้งฝูงเป็นปัจจัยเสี่ยงของการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อยภายในฟาร์ม (รัชภูมิ, 2559)

การศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยในเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม พบว่าเกษตรกรมีพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 72.60 โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 98.63 ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์ สำหรับฟาร์มโคนม (GAP) เกษตรกรจึงมีการปฏิบัติด้านการป้องกันโรคภายในฟาร์ม พฤติกรรมที่เกษตรกรมีคะแนนปฏิบัติมากที่สุด คือ การฉีดวัคซีนป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในโคนมทุก 4 เดือน แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรเห็นความสำคัญของการฉีดวัคซีนเพื่อป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย ในส่วนพฤติกรรมที่เกษตรกรมีคะแนนน้อยที่สุด คือ การพ่นยาฆ่าเชื้อยานพาหนะ เช่น รถส่งน้ำนม รถขนอาหาร ก่อนเข้า-ออกฟาร์ม ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีการปฏิบัติเป็นบางครั้งทำให้ขาดความต่อเนื่องในการป้องกันโรค สอดคล้องกับการศึกษาของสมภพและคณะ (2556) ได้ศึกษาการประเมินระบบป้องกันโรคเบื้องต้นในการเลี้ยงโคนมในเขตจังหวัดราชบุรี พบว่ามาตรการในการดำเนินการทำลายเชื้อโรคในฟาร์มโคนมมีการดำเนินการน้อยในเกษตรกรเช่นกัน อีกทั้งการไม่พ่นยาฆ่าเชื้อโรคก่อนเข้าฟาร์มเป็นปัจจัยเสี่ยงของการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อย (รัชภูมิ, 2559) ดังนั้น การกระตุ้นให้เกษตรกรในพื้นที่ที่มีการปฏิบัติด้านการป้องกันโรคทางชีวภาพภายในฟาร์มอย่างต่อเนื่องจะช่วยลดโอกาสการนำเชื้อจากภายนอกเข้ามาในฟาร์มและลดปริมาณเชื้อจากฟาร์มตนเองสู่ฟาร์มผู้อื่น ทำให้สามารถลดการแพร่กระจายของเชื้อโรคได้

ผลการทดสอบความสัมพันธ์พบว่าความรู้กับทัศนคติ และความรู้กับพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกันในระดับต่ำ ในส่วนทัศนคติกับการปฏิบัติต่อการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยไม่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งการมีความรู้ที่ถูกต้องจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติต่อสิ่งต่างๆ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมขึ้น (ปนัดดา, 2559) การส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในประเด็นที่เกษตรกรยังเข้าใจไม่ถูกต้องจึงเป็นแนวทางสำคัญเพื่อช่วยลดการเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยขึ้นภายในฟาร์ม

จากผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่จังหวัดสุโขทัยส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับโรคปากและเท้าเปื่อยในระดับดี มีทัศนคติทางบวกและมีพฤติกรรมในระดับดีต่อการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย โดยฟาร์มส่วนใหญ่ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์สำหรับฟาร์มโคนม(GAP) ส่งผลให้เกษตรกรมีการปฏิบัติที่ดีในการป้องกันโรค แต่อย่างไรก็ตามควรมีการส่งเสริมให้ความรู้ต่อโรคปากและเท้าเปื่อยและการป้องกันควบคุมโรค อีกทั้งควรกระตุ้นให้เกษตรกรมีการปฏิบัติตามหลักป้องกันทางชีวภาพภายในฟาร์มอย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายการเฝ้าระวังโรคปากและเท้าเปื่อย พร้อมทั้งส่งเสริมให้ฟาร์มโคนมรายใหม่ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์สำหรับฟาร์มโคนม(GAP) จะช่วยให้การป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์มโคนมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. การส่งเสริมให้ความรู้ในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยให้กับเกษตรกร ควรให้ความสำคัญและสร้างความเข้าใจในประเด็นความรู้ที่เกษตรกรยังขาดและดำเนินการบนพื้นฐานความรู้ทัศนคติ และพฤติกรรมในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อย เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนมีความรู้ที่ดี มีทัศนคติและพฤติกรรมปฏิบัติที่ดีบางประเด็นอยู่แล้ว จะช่วยให้สามารถวางแผนในการดำเนินการได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

2. ควรมีการสร้างทัศนคติในเชิงบวกให้เกษตรกรในเรื่องการฉีดวัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อยในโคทองไม่ทำให้เกิดการแท้ง แต่การแท้งอาจเกิดจากการควบคุมสัตว์ที่ผิดวิธีทำให้เกิดการกระทบกระเทือนระหว่างการฉีดวัคซีนได้ ดังนั้นจึงควรระวังในการจับบังคับสัตว์ให้มีความปลอดภัยและลดปัจจัยที่จะทำให้สัตว์เกิดภาวะเครียดจากการควบคุม เพื่อให้การฉีดวัคซีนในพื้นที่ครอบคลุมโคทุกตัวในฝูง

3. การส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์สำหรับฟาร์มโคนม(GAP) โดยเน้นย้ำเกษตรกรผู้เลี้ยงรายเก่าให้รักษาระดับการปฏิบัติตามระบบความปลอดภัยทางชีวภาพ (Biosecurity system) ให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง และให้ความรู้ผลักดันเกษตรกรผู้เลี้ยงรายใหม่ให้ได้รับมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีด้านปศุสัตว์สำหรับฟาร์มโคนม(GAP)ตั้งแต่เริ่มเลี้ยง การเพิ่มราคาน้ำนมให้ฟาร์มที่ได้รับการรับรองมาตรฐานฟาร์มเพื่อเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรพัฒนาการเลี้ยงสัตว์การงดส่งน้ำนมเมื่อมีโรคปากและเท้าเปื่อยและการลงโทษเกษตรกรที่ไม่ได้แจ้งกรณีเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยภายในฟาร์ม จะช่วยให้การควบคุมโรคมีประสิทธิภาพ

4. ควรมีการร่วมมือกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องในการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กรมปศุสัตว์ ศูนย์รับน้ำนมดิบ/สหกรณ์ และเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม โดยแลกเปลี่ยนรับฟังข้อเสนอแนะข้อคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมป้องกันโรค เพื่อนำมาปรับกลยุทธ์ให้เหมาะสมสำหรับการควบคุมและป้องกันโรคปากและเท้าเปื่อย

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณปศุสัตว์จังหวัดสุโขทัย ที่ให้การสนับสนุนและคำแนะนำในการจัดทำผลงานวิชาการ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในจังหวัดสุโขทัย ที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม หน่วยพัฒนาสุขภาพและ ผลผลิตสัตว์ที่ช่วยดำเนินการเก็บข้อมูล และขอขอบคุณคณะกรรมการพิจารณาผลงานวิชาการปศุสัตว์เขต 6 ทุกท่าน ที่สนับสนุนให้ผลงานนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ เฟื่องหิรัญ. 2556. ปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรคปากและเท้าเปื่อยบนเครือข่ายทางสังคมของ เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมรายย่อย สหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์). วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปนัดดา ศิริรัตนมงคล. 2559. การสำรวจความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์ของคนวัย ทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชภูมิ เขียวสนาม และ กฤษณะ ผลไสว. 2559. การศึกษาปัจจัยเสี่ยงการระบาดของโรคปากและเท้าเปื่อย ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา. แหล่งที่มา : <http://pvlonak.dld.go.th/research>, 1 พฤษภาคม 2564
- ศิษฐ์ เปรมชัย และ โรจน์ชนะ ปรากฏชื่อ. 2557. ความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันและ ควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย. แหล่งที่มา : <http://www.dld.go.th/dcontrol/th>, 2 มีนาคม 2563
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร กรมปศุสัตว์. 2564. ข้อมูลเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์และปศุสัตว์ ราย เดือน ปี 2564. แหล่งที่มา : <https://ict.dld.go.th/webnew/index.php/th/service-ict/report/352-report-thailand-livestock/reportservey2564/1530-2564-monthly>, 3 มีนาคม 2564
- สมภพ จิตตประไพ, มนัสชัย วัฒนกุล และ นพวรรณ บัวมีรูป. 2556. การประเมินระบบการป้องกันโรค เบื้องต้นในการเลี้ยงโคนมพื้นที่จังหวัดราชบุรี. แหล่งที่มา : <http://dcontrol.dld.go.th>, 7 พฤศจิกายน 2563
- สำนักควบคุม ป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์. 2563. แผนปฏิบัติงานด้านสุขภาพสัตว์ ประจำปี พ.ศ.2563. แหล่งที่มา : <http://dcontrol.dld.go.th/webnew/index.php/th/organization-menu/planning-menu/3288-plan2020>, 3 มีนาคม 2564
- สำนักควบคุม ป้องกันและบำบัดโรคสัตว์ กรมปศุสัตว์. 2563. ระบบสารสนเทศเพื่อการเฝ้าระวังโรคระบาด สัตว์. แหล่งที่มา : <http://esmartsur.net/Default.aspx>, 2 มีนาคม 2563.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2563. รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตรไตรมาส 1 ปี 2563 และแนวโน้ม ปี 2563. แหล่งที่มา : http://www.oae.go.th/assets/portals/1/fileups/%0Abappdata/files/Outlook Q1_2563.pdf, 2 กรกฎาคม 2563

- สำนักเทคโนโลยีชีวภัณฑ์สัตว์ กรมปศุสัตว์. 2564. หนังสือ วัคซีนโรคปากและเท้าเปื่อย. แหล่งที่มา : <https://biologic.dld.go.th/webnew/index.php/th/doc-menu/book-menu>, 25 พฤษภาคม 2564
- อัครพล หงส์สวัสดิ์ และ ภัคธัช พรหมบุญแก้ว. 2563. ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมการป้องกันและควบคุมโรคปากและเท้าเปื่อยของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในพื้นที่ภาคตะวันตกของประเทศไทย. แหล่งที่มา : <https://dcontrol.dld.go.th/webnew/index.php/th/news-menu/2018-08-31-02-35-00/4863-2020-08-17-08-51-47>, 25 พฤษภาคม 2564
- อารยา องค์เอี่ยม และ พงศ์ธรา วิจิตเวชไพศาล. 2561. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย. วิสัณูสาร 44(1): 39-42
- เอกชัย ลัยยะ, จารึก สิงห์ปรีชา, ขวัญชาย เครือสุคนธ์ และ กรรณิการ์ ณ ลำปาง. 2563. ความสูญเสียทางเศรษฐกิจจากโรคปากและเท้าเปื่อยในฟาร์มโคนม ในสหกรณ์โคนมแม่วาง เชียงใหม่. KKV Veterinary Journal. 30: 9–14.
- Alexandersen, S., Z. Zhang, A.I. Donaldson and A.J.M. Gerland. 2003. The pathogenesis and diagnosis of foot-and-mouth disease. J. Comp. Path. 129: 1–36.
- Best, J.W. 1997. Research in Education. 3rd ed. Prentice Hall inc, New Jersey.
- Organisation International Epizoonoses (OIE). 2021. Foot and mouth disease. Available Source : <https://www.oie.int/en/disease/foot-and-mouth-disease/#ui-id-2>, March 2, 2021.